

Προανάκρουσμα

«Πορτραίτο;» ρώτησε ο Ανδρέας έκπληκτος και έδειξε, με ένα στράβωμα της μύτης που περνούσε από το στόμα του και έφτανε μέχρι το σαγόι, αυτό που ονομάζουμε στραβομουτσούνιασμα, πως δεν ήθελε να ακούει για ματαιόδοξα παιχνίδια· παιχνίδια που ίσως να αφορούσαν κάποιους άλλους, αλλά σε καμιά περίπτωση τον ίδιο. Και για να μη χαλάσει τη διάθεση των επισκεπτών του, δεν είπε αυτά που του περνούσαν από το νου, αλλά πρόβαλε τα χρόνια που βάραιναν την πλάτη του.

«Είμαι εγώ, στην ηλικία μου, για πορτραίτο; Με φαντάζεστε να κάθομαι ακίνητος και άπραγος τόσες ώρες;»

«Όχι, όχι, Ανδρέα, μη δυσφορείς, δεν θα ποζάρετε ούτε εσύ, ούτε η κυρία Ουάνταμς», είπε ο Πέτρος Βράιλας* Αρμένης. «Ο κύριος Χάουαρντ θα σας φωτογραφίσει και από τις φωτογραφίες θα φτιάξει τα πορτραίτα σας. Εξάλλου, δεν έχει καθόλου χρόνο για να τα φτιάξει εδώ».

«Δεν θα ήθελα κάτι τέτοιο», είπε ο Ανδρέας αυστηρά.

«Πείτε κάτι κι εσείς», είπε ο πρέσβης στην κυρία Ουάνταμς.

Η Σαρλότ τον κοίταξε με συμπόνια. Κατανοούσε και αποδεχόταν όλες τις παραξενιές του άντρα της. Τις αποδεχόταν, γιατί πίσω από καθετί που έμοιαζε για παραξενιά κρυβόταν η βαθιά του σοφία. Στα είκοσι χρόνια που τον γνώριζε δεν την είχε απογοητεύσει ούτε μια φορά και μέσα της πίστευε πως και αυτή τη

φορά είχε δίκιο. Μα για κάποιον ανεξήγητο λόγο, που εξέπληξε και την ίδια, η γυναικεία της φύση αντέδρασε, χωρίς να γνωρίζει το λόγο. Πιθανόν να θεώρησε την πρόταση του κυρίου Χάουαρντ ένα μικρό και ανώδυνο παιχνίδι.

«Ναι, Ανδρέα μου. Δεν δικαιούμαι κι εγώ ένα μικρό δώρο; Κάνε μας μια φορά τη χάρη».

Ο Ανδρέας τους κοίταξε περίεργα. Έμοιαζαν σαν να συνωμοτούσαν όλοι εναντίον του. Ο χρόνος, είναι αλήθεια, κάνει τους ανθρώπους πιο σοφούς, αλλά τους κάνει και πιο ανεκτικούς.

«Καλά, μια φωτογραφία στα γρήγορα και να μη με ξαναενοχλήσετε για τέτοια πράγματα», είπε αυστηρά.

«Α! Τι ωραία», αναφώνησε αυθόρμητα η κυρία Ουάνταμς, «σ' ευχαριστώ, Ανδρέα μου, σας ευχαριστούμε πολύ, κύριε Χάουαρντ».

«Δική μου είναι όλη η ευχαρίστηση, κυρία Ουάνταμς», είπε ο ζωγράφος ευγενικά. «Έχετε κάνει τόσο πολλά για την Μπερναντέτ και τη Σοφία που θεωρούν το σχολείο σας σπίτι τους. Αυτό είναι μεγάλη ανακούφιση και για τον κύριο πρέσβη και για μένα. Ιδιαίτερα για μένα, όπως γνωρίζετε».

Μετά το φαγητό ο Ανδρέας και η κυρία Ουάνταμς πόζαραν μπροστά στον φωτογραφικό φακό του κυρίου Χάουαρντ με αρκετή αμηχανία.

«Να μας φέρετε και τις φωτογραφίες μαζί με τα πορτραίτα», παρακάλεσε η κυρία Ουάνταμς τον ζωγράφο σαν τελείωσε η φωτογράφιση.

«Ασφαλώς», απάντησε ο κύριος Χάουαρντ και, πριν προτείνει στον Ανδρέα και στον πρέσβη να περπατήσουν στην εξοχή, τράβηξε μερικές γραμμές πάνω σε ένα καθαρό χαρτί και κράτησε λίγες σημειώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η Αναζήτηση

Άνοιξη του 1924. Ο Α. Ι.*, μαζί με τον φίλο του Κ. Μ., υπάλληλο της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο, πήραν το τραίνο των πέντε και μισή και έφτασαν, λίγο μετά τις δώδεκα το μεσημέρι, στο Λάουθ*, όπου αναζήτησαν το ψηλό τούβλινο σπίτι που φιλοξενούσε, τον καιρό της άνησής του, το ΠαρθENAΓΩΓΕΙΟ των ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΩΝ της πόλης. Το αμάξι που μίσθωσαν στο σταθμό δεν άργησε να φτάσει στην οδό Χάι Χολμ και να σταθεί μπροστά στο δημοτικό νοσοκομείο. Ο θυρωρός του νοσοκομείου, από τον οποίο ζήτησαν πληροφορίες, άφησε για λίγο το πόστο του και τους πήγε μέχρι το σπίτι που αναζητούσαν.

Στο παλιό τρίπατο σπίτι η φθορά ήταν εμφανής, περισσότερο στα παντζούρια, στη στέγη και στις υδρορρόες. Ο κισός είχε ανεμπόδιστα αναρριχηθεί στους τοίχους και περιέβαλλε τα παράθυρα, ενώ σε κάποια σημεία έφτανε μέχρι τα κεραμίδια. Όμως το κτίριο ήταν όρθιο, και αυτό ήταν αρκετό για τον Α. Ι. που ταξίδεψε περισσότερο από εκατόν πενήντα μίλια από το Λονδίνο προκειμένου να δει πού έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο διευθυντής του παλιού ΠαρθENAΓΩΓΕΙΟΥ.

Αυτό είχε γράψει στον δήμαρχο του Λάουθ στο τηλεγράφημα που έστειλε από την πρεσβεία. Και ο ευγενής δήμαρχος απάντησε την ίδια μέρα. Τα τελευταία χρόνια ήταν σπάνιες οι επισκέψεις αξιωματούχων από το Λονδίνο σ' αυτή τη μισοξεχασμένη

επαρχία με τα απέραντα κτήματα και τις παραδοσιακές καλλιέργειες.

Μα ο Α. Ι. είχε και έναν ακόμη λόγο που έφτασε μέχρι εδώ, ένα λόγο που δεν τον είχε εξομολογηθεί σε κανέναν. Αναζητούσε μια φωτογραφία, ένα πορτραίτο, μια περιγραφή, κάποια φήμη έστω, για τον διευθυντή του σχολείου.

Ο υπεύθυνος του δήμου, που συστήθηκε με το όνομα Όσβαλντ Κλίπτον, είχε τα κλειδιά των εγκαταλελειμμένων κτιρίων και τους περίμενε την καθορισμένη ώρα έξω από το παλιό σχολείο. Αφού έδωσαν τα χέρια, κατευθύνθηκαν στην είσοδο του κτιρίου. Έσπρωξε με τον ώμο του τη βαριά ξύλινη πόρτα, που άνοιξε μέσα σε τριγμούς και σκόνες. Στάθηκαν και οι τρεις τους στον ευρύχωρο, μισοσκότεινο διάδρομο. Άσπρα και μαύρα πλακάκια σε ρομβοειδές σχήμα ξεκινούσαν από την είσοδο. Προσπάθησαν να συνηθίσουν στο ημίφως.

«Δεν χρησιμοποιείται από κάποιον αυτό το κτίριο;» ρώτησε ο Α. Ι.

«Δεν υπάρχουν πια δουλειές στην επαρχία μας. Τα τελευταία χρόνια φεύγει ο κόσμος από τις αγροτικές περιοχές και πηγαίνει στις μεγάλες πόλεις. Πολλά κτίρια είναι κλειστά».

«Πολύ στενόχωρο αυτό».

«Συμφωνώ. Όμως πείτε μου τι θέλετε να δείτε;» ρώτησε ο κύριος Κλίπτον.

«Αν δεν ανοίξετε τα παντζούρια για να μπει λίγο φως, δεν θα μπορέσουμε να δούμε τίποτα», είπε ο Κ. Μ.

«Με συγχωρείτε», είπε ευγενικά ο κύριος Κλίπτον και κατευθύνθηκε προς τα παράθυρα.

«Αφήστε και την πόρτα ανοιχτή, αν θέλετε».

Ο Όσβαλντ Κλίπτον δεν περίμενε να του το πουν δεύτερη φορά. Ο διάδρομος φωτίστηκε. Ο Α. Ι. κοίταξε με προσοχή γύρω του. Δεν είδε τίποτα που να άξιζε τον κόπο. Ο κύριος Κλίπτον ήρθε και στάθηκε πλάι του.

«Θα μπορούσα να δω το γραφείο του διευθυντή;» ρώτησε ο Α. Ι.
«Είναι στον επάνω όροφο. Ελάτε, θα ανεβούμε τις σκάλες»,
απάντησε ο κύριος Κλίπτον και έδειξε απέναντί του.

Διέσχισαν τον μεγάλο διάδρομο, και πριν φτάσουν στη σκάλα,
ο Α. Ι. στάθηκε. Επάνω του ακριβώς, σε ένα μεγάλο δοκάρι, μια
επιγραφή με μαύρα γράμματα, άντεχε στο χρόνο. Ήταν γραμμέ-
νη στα αγγλικά και από κάτω, με μικρότερα γράμματα, η μετά-
φρασή της στα ελληνικά:

«First learn the meaning of what you say, and then speak».

(Epictetus)

«Μάθε πρώτα τι σημαίνει αυτό που λες, κι ύστερα μίλα».

(Επίκτητος)

Ο κύριος Όσβαλντ είχε σταθεί δυο τρία σκαλοπάτια μπροστά
του και περίμενε υπομονετικά.

Ανέβηκαν στον όροφο. Μια μικρή πόρτα, πιο μικρή από τις
άλλες, με ένα τζαμένιο παράθυρο, βρισκόταν απέναντί τους. Πά-
νω της ήταν ακόμα καρφωμένη μια καλοφτιαγμένη τοίγκινη τα-
μπέλα, με μαύρα γράμματα που δεν τα είχε ξεθωριάσει ο χρόνος:
Director.

«Director;» αναρωτήθηκε ο Α. Ι., μα δεν είπε τίποτα.

Ο κύριος Όσβαλντ ξεκλείδωσε την πόρτα και μπήκε πρώτος
στο σκοτεινό δωμάτιο.

«Περιμένετε ένα λεπτό», είπε στους επισκέπτες και κατευθύν-
θηκε προς το παράθυρο.

Το άνοιξε. Το δωμάτιο φωτίστηκε. Ήταν ένας μικρός χώρος,
ίσα που χώραγε δυο μικρά ξύλινα γραφεία και μια μικρή βιβλιοθή-
κη στο πλάι. Πάνω στο γραφείο είχε απομείνει ένα μέρος από τον
εξοπλισμό του. Ένα μελανοδοχείο, λίγες πένες, μολύβια, υπολείμ-
ματα από στυπόχαρτα και πολλή σκόνη. Καρέκλες δεν υπήρχαν.

«Και τα βιβλία;»

«Κάποια βιβλία, λίγα σε αριθμό, μας τα έφερε ο προηγούμενος ιδιοκτήτης στην κεντρική βιβλιοθήκη του δήμου. Πιθανόν δεν τον ενδιέφεραν και, για να τα ξεφορτωθεί, είπε πως δεν μπορεί να τα προστατέψει επειδή κυκλοφορούν ποντίκια στα παλιά κτίρια».

«Αυτό το γραφείο δεν το χρησιμοποίησαν αυτοί που αγόρασαν το κτίριο μετά το θάνατο του διευθυντή;»

«Είναι πολύ μικρό, δεν ξέρω αν το χρησιμοποίησαν ποτέ. Απ' ό,τι έμαθα, η παλιά ιδιοκτήτρια, η κυρία Ουάνταμς, στοίβαξε εδώ κάποια από τα αντικείμενα του οικοτροφείου, με την προοπτική να έρθει κάποια στιγμή να τα πάρει, αλλά ποτέ δεν ήρθε. Όταν πέθανε, έγινε πλειστηριασμός γι' αυτά τα αντικείμενα. Εμείς βρήκαμε αυτά τα δύο γραφεία και το έπιπλο της βιβλιοθήκης με λίγα βιβλία. Ούτε που ξέρουμε αν ήταν δικά της».

Ο Α. Ι. έφερε ένα γύρο με τα μάτια του το δωμάτιο. Στον τοίχο, πίσω από το γραφείο, ήταν κρεμασμένη μια καθραρισμένη φωτογραφία. Παρίστανε ένα νέο και όμορφο κορίτσι.

«Ποια είναι η δεσποινίς, κύριε Όσβαλντ;»

«Δεν ξέρω. Πιθανόν να είναι η κόρη του τελευταίου ιδιοκτήτη. Ίσως κάποια μαθήτρια. Ποιος ξέρει. Εγώ πάντως εδώ το βρήκα».

«Μπορώ να το κατεβάσω;» ρώτησε ο Α. Ι. και πήγε προς τον τοίχο όπου κρεμόταν το κάδρο.

«Βεβαίως».

Το πήρε με προσοχή στα χέρια του και το απόθεσε πάνω στο γραφείο.

«Υπάρχει άλλο ένα καρφί, δίπλα στο πορτραίτο της δεσποινίδας», επισήμανε ο Κ. Μ.

Δεν ήταν μόνο το καρφί που πρόδιδε πως εκεί κρεμόταν ένα δεύτερο κάδρο, αλλά και η σκιά που είχε αποτυπωθεί στον τοίχο.

«Πιθανόν να βρισκόταν εκεί και κάποιο άλλο κάδρο», απάντησε ο κύριος Όσβαλντ.

«Βρισκόταν; Και πού μπορεί να βρίσκεται τώρα;» ρώτησε με αγωνία ο Α. Ι.

«Δεν γνωρίζω. Δεν μου είπε τίποτα γι' αυτό ο προκάτοχός μου, μα κι εγώ δεν είδα τίποτα».

«Μπορούμε να βρούμε τον υπάλληλο που ήταν πριν από εσάς στη θέση αυτή;» επέμεινε ο Α. Ι.

«Δεν ξει πια. Πέθανε τον προηγούμενο χειμώνα. Ίσως να γνωρίζει κάτι ο κύριος Ουάιτ».

«Ο κύριος Ουάιτ;»

«Ο κύριος Ουάιτ είναι ιστοριοδίφης. Γνωρίζει την ιστορία του τόπου καλύτερα από τον καθένα».

«Και πού θα τον βρω;»

«Θα είναι με τον κύριο δήμαρχο».

Οι δυο επισκέπτες δεν είχαν τι άλλο να κάνουν στο παλιό σχολείο.

«Σας ευχαριστώ πολύ», είπε ο Α. Ι. στον κύριο Όσβαλντ φεύγοντας. «Αν μάθετε κάτι για το πορτραίτο που κρεμόταν εκεί, κάντε ένα τηλεφώνημα στην ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο», πρόσθεσε και του έδωσε ένα χαρτί με το τηλέφωνο της πρεσβείας. «Δεν θέλω να σας το στερήσω, θέλω μονάχα να το δω, και...» σαν να θυμήθηκε κάτι, ρώτησε τον υπάλληλο: «Αλήθεια, το νεκροταφείο κατά πού πέφτει;»

«Όσοι έζησαν σ' αυτή τη γειτονιά έχουν ενταφιαστεί στο νεκροταφείο της ενορίας μας. Όμως δύσκολα διακρίνονται τα γράμματα στους παλιούς τάφους».

«Είναι εύκολο να δούμε τον κατάλογο των νεκρών εκείνης της περιόδου;»

«Θα κοιτάξω το αρχείο της εκκλησίας και θα περάσω από το δημαρχείο να σας πω. Ανδρέας Κάλβος είπατε;»

«Ανδρέας Κάλβος».

«Αν βρω το όνομά του, θα ψάξουμε μαζί μετά να βρούμε τον τάφο. Μην ξεχάσετε πως στις δύο η ώρα σας περιμένει ο κύριος δήμαρχος στο γραφείο του».

«Δεν πρόκειται να το ξεχάσουμε».

Ο Α. Ι. και ο Κ. Μ. ευχαρίστησαν τον κύριο Όσβαλντ και περπάτησαν μέχρι την πλατεία της πόλης. Περιπλανήθηκαν συζητώντας για αρκετή ώρα. Η πόλη βρισκόταν σε παρακμή, και αυτό ήταν εμφανές όχι μόνο από τα εγκαταλελειμμένα κτίρια, αλλά και από την κατάσταση των δρόμων, την αφροντισιά των κήπων, την εικόνα των κατοίκων. Μπήκαν σε μια παμπ. Πέντ' έξι θαμώνες μεγάλης ηλικίας κάθονταν κοντά στα παράθυρα και χάζευαν το δρόμο. Παράγγειλαν από μια μπίρα. Ήπιαν μισή γουλιά ο καθένας και την παράτησαν. Ήταν χλιαρή.

Ο δήμαρχος του Λάουθ, ένας συμπαθέστατος γελαστός τύπος, μέτριος στο ύψος και αρκετά ευτραφής, υποδέχτηκε τον Α. Ι. και τον Κ. Μ. όσο πιο εγκάρδια επέτρεπε το αξίωμά του.

«Θα πάμε για φαγητό στο σπίτι μου», είπε αφού αντάλλαξαν τις πρώτες κουβέντες. «Η γυναίκα μου μας περιμένει. Εκεί θα μου τα πείτε όλα με τη σειρά. Έχω καλέσει και έναν ηλικιωμένο φίλο μου από την Εταιρία των Αρχαιοφίλων του Λάουθ. Θα σας δώσει σημαντικές πληροφορίες. Είναι η ζωντανή ιστορία του τόπου μας».

Η κουβέντα με τον ιστοριοδίφη κύριο Ουάιτ ήταν πιο ενδιαφέρουσα απ' ό,τι με τον κύριο δήμαρχο.

«Μου αρέσει να ασχολούμαι με τις ιστορίες των ανθρώπων», άρχισε την κουβέντα ο κύριος Ουάιτ και το πρόσωπό του φωτίστηκε. Σε άλλους αρέσει να ασχολούνται με τα μεγάλα γεγονότα, σε άλλους με την ιστορία των κτιρίων. Εγώ πιστεύω πως έχει περισσότερο ενδιαφέρον να ασχολείται κανείς με τις μικρές ιστορίες των ανθρώπων. Διαπίστωση, μελετώντας εκατοντάδες ιστορίες, πως κανένα γεγονός δεν είναι ανατιολόγητο και πως η ζωή των ανθρώπων δεν είναι τελικά τόσο ερμητικά κλειστή όσο φαίνεται. Κι ενώ εύκολα συμπεραίνουμε πως οι άνθρωποι είναι περίεργοι για τις ζωές των άλλων και τις σχολιάζουν, εν τούτοις τίποτα πε-

ρισσότερο δεν μπορούν να δουν πέρα από τα ρούχα που φοράνε. Βλέπετε, όσο κι αν νομίζουμε πως ασχολιόμαστε με τις ζωές των άλλων, στην ουσία ασχολιόμαστε με τη δική μας εικόνα που αντανακλάται στα μάτια των άλλων».

«Θέλετε να πείτε πως δεν θέλουμε να δούμε τον άλλο;»

«Ούτε θέλουμε, ούτε μπορούμε. Πέρασε ένας σπουδαίος άνθρωπος από τα μέρη μας, όπως μας λέτε, και εμείς είδαμε μονάχα τη σκιά του. Δεν είναι κατηγορία για κανέναν, πρόκειται απλώς για ένα γενικό συμπέρασμα».

«Κι εσείς μονάχα τη σκιά του είδατε;»

«Δυστυχώς δεν είδα ούτε τη σκιά του. Τα λίγα χρόνια που έζησα εδώ, εγώ απουσίαζα για σπουδές στο Λονδίνο. Όταν επέστρεψα στον τόπο μου, ο κύριος Κάλβος δεν υπήρχε πια. Έμαθα γι' αυτόν τα επόμενα χρόνια».

«Φτιάξτε μας, αν μπορείτε, την εικόνα του, σύμφωνα με τη θεωρία σας. Πείτε μας για τον διευθυντή του σχολείου».

«Ο κύριος Κάλβος δεν ήταν διευθυντής του σχολείου, η γυναίκα του ήταν. Ο ίδιος όμως ήταν πάντα κοντά της, και με την ποιότητα της διδασκαλίας του, όπως λένε οι παλιές του μαθήτριες, ανέβαζε το κύρος του σχολείου. Έξω από το σχολείο πολύ λίγοι τον γνώριζαν. Το παιδί του φούρνου που προμήθευε το οικοτροφείο με ψωμί, πολύ ψωμί, όπως μου είπε, όταν τον ρώτησα να μου πει πώς ήταν ο καθηγητής, μου απάντησε πως τον κύριο Κάλβο δεν τον είχε δει παρά μόνο από μακριά. Το παιδί του γαλατά δεν θυμόταν και πολλά πράγματα, παρά μόνο πως φορούσε πάντα μαύρα ρούχα. Αλλά και από τις μαθήτριές του δεν έμαθα περισσότερα. Η κυρία Σμιθ, που φοιτούσε σ' αυτό το σχολείο, τον έβλεπε μόνο μέσα από το παράθυρο του γραφείου του. Πίσω από ένα θολό γυαλί, για την ακρίβεια. Όλα τα κορίτσια, μου είπε, είχαν πάρει εντολή από τη διευθύντρια να μην τον ενοχλούν χωρίς λόγο. Αλλά και η κυρία Σάρπλεϊ, μια άλλη μαθήτριά του, που πέθανε πριν από λίγο καιρό, τον θυμόταν ντυμένο στα μαύρα, με

έναν περίεργο σκούφο στο κεφάλι, να παίρνει το ίδιο πάντα μονοπάτι, που βγάζει πέρα στο κανάλι, στην περιοχή του Κέντινγκτον. Κάποιες φορές, όταν ο καιρός ήταν καλός, η κυρία Ουάιτταμς τον ακολουθούσε στον περίπατό του. Και κάθε Κυριακή ο κύριος καθηγητής συνόδευε τη γυναίκα του στην εκκλησία. Τα μαθήματα, που τα παρέδιδε πάντα στο γραφείο του, σε ένα μικρό γραφείο στον επάνω όροφο, δεν αφορούσαν όλα τα κορίτσια. Μόνο όσες αρίστευαν. Κανείς πάντως από τους ντόπιους δεν γνώριζε πως ήταν Έλληνες. Αυτό το έμαθαν όταν πέθανε και είδαν κάποιους σπουδαίους ανθρώπους να έρχονται στην πόλη μας. Όπως βλέπετε, αυτές οι εικόνες πρέπει να αποκωδικοποιηθούν για να τις ερμηνεύσει κανείς, αλλιώς θα μιλάμε για ένα πρόσωπο χαμένο στην ομίχλη που, ναι μεν είναι υπαρκτό, αλλά πολύ εύκολα μπορούμε να το μπερδέψουμε με οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο είναι επίσης χαμένο στην ομίχλη».

«Κι εσείς, πόσο πέρα από τις εικόνες αυτές μπορείτε να πάτε;»

«Δεν είμαι σίγουρος πως μπορώ να καταφέρω πολλά πράγματα. Έζησε, βλέπετε, μονάχα τέσσερα χρόνια στην πόλη μας».

Οι δυο Έλληνες και ο δήμαρχος τον κοίταξαν περιμένοντας τη συνέχεια.

«Ήταν ένας άνθρωπος ολιγόλογος και απόμακρος, που ενέπνεε το σεβασμό. Τα παιδιά ξεχνούν πολύ εύκολα τους μέτριους δασκάλους. Θυμούνται όμως, όσα χρόνια κι αν περάσουν, τους πολύ κακούς και τους εξαιρετικούς, και ο κύριος Κάλβος σίγουρα δεν υπήρξε κακός δάσκαλος. Και αν μια λέξη αρκεί να χαρακτηρίσει έναν άνθρωπο για όλη του τη ζωή, για τον κύριο Κάλβο αυτή η λέξη είναι professor. Καταλαβαίνετε. Θυμίστε μου, σας παρακαλώ, πώς τη λέτε αυτή τη λέξη στα αρχαία ελληνικά».

«Στα αρχαία ελληνικά; Μα, διδάσκαλος».

«Exactly. *Διδάσκαλος*. Την έχω διαβάσει αυτή τη λέξη στους διαλόγους του Πλάτωνα, και μου έκανε μεγάλη εντύπωση. Είναι πιο μεστή η λέξη *διδάσκαλος* και ταιριάζει με την εικόνα που έχω

στο νου μου για τον κύριο Κάλβο. Όταν σκέφτομαι τη λέξη *διδάσκαλος*, μου έρχεται στο νου η λέξη σοφός. Με καταλαβαίνετε, φαντάζομαι. Όμως...»

«Τι σας προβληματίζει;» τον ρώτησε με εξημμένη περιέργεια ο Α. Ι.

«Ένας *διδάσκαλος* χωρίς μαθητές».

«Και τι δάσκαλος είναι κάποιος χωρίς μαθητές;» ρώτησε απορημένος ο δήμαρχος.

«Δεν εννοώ τους μαθητές του σχολείου, αν και εκεί υπάρχουν οι εξαιρέσεις. Κυριαρχεί στο νου μου η μοναχική του εικόνα. Η εικόνα ενός ανθρώπου που βαδίζει με αργά και σταθερά βήματα μέσα στο χρόνο. Αυτή η σιγουριά στο βάδισμά του δείχνει άνθρωπο που περπάτησε το ένα και μοναδικό μονοπάτι της ζωής, το αληθινό μονοπάτι, χωρίς ποτέ του να παρεκκλίνει από αυτό».

«Μόνο ένα δρόμο μπορεί να ακολουθήσει ο άνθρωπος στη ζωή του;» ρώτησε λίγο παραξενεμένος ο δήμαρχος.

«Ίσως να φαίνεται παράδοξο, κύριε δήμαρχε, ίσως να ακούγεται υπερβολικό μα, κατά την ταπεινή μου γνώμη, ένας μόνο δρόμος υπάρχει. Πολλοί από εμάς μπερδευόμαστε στο δρόμο αυτό, γυρίζουμε γύρω από τον εαυτό μας, χάνουμε την πυξίδα μας, την ελπίδα μας, κάνουμε ένα βήμα εμπρός, γυρίζουμε δυο πίσω, και περνούν τα χρόνια και γερνάμε, χωρίς να έχουμε χαρεί κάτι ουσιαστικό από τη ζωή. Προσπαθώ αυτές τις αινιγματικές παρουσίες, όπως του Ανδρέα Κάλβου, να τις αφήσω να περάσουν σαν κινηματογραφικές εικόνες μπροστά από τα μάτια μου».

«Και η εικόνα του κυρίου Κάλβου σας έρχεται πάντα μόνη; Κανείς δεν περπατάει πλάι του;» ρώτησε ο Α. Ι.

«Κανείς».

«Κανείς;» επέμεινε ο συνομιλητής του.

«Κανείς».

Ο Α. Ι. κοίταξε τον κύριο Ουάιτ απορημένος. Αυτός ο σεβάσμιος γέροντας, με λίγες κουβέντες και χωρίς να γνωρίζει τον ποι-

ητή Κάλβο, ζωντάνευε μέσα από την αφήγησή του, με εξαιρετικά εκλεπτυσμένο τρόπο, τον πιο μυστηριώδη Έλληνα ποιητή, ενώ άνοιγε παράθυρα που ήταν ερμητικά κλειστά.

Η κουβέντα κράτησε αρκετή ώρα ακόμη και οι επισκέπτες δεν θα έφευγαν αν δεν έπρεπε να προλάβουν το τελευταίο τραίνο για το Λονδίνο. Λίγο πριν φύγουν, εμφανίστηκε ο κύριος Όσβαλντ.

«Βρήκατε κάτι;» ρώτησε με αγωνία ο Α. Ι.

«Δυστυχώς, στα αρχεία της εκκλησίας δεν υπάρχει αυτό το όνομα. Ίσως πρέπει να κοιτάξει κανείς και στους καταλόγους της μητρόπολης».

«Σας ευχαριστώ πολύ, κύριε Όσβαλντ. Δεν ήταν λίγο αυτό που κάνατε».

«Θα προσπαθήσω κι εγώ να βρω περισσότερα στοιχεία για τη ζωή του πολύτιμου συμπατριώτη σας», είπε με θέρμη ο κύριος Ουάιτ, «κι αν βρω κάτι, θα σας γράψω».

«Κύριε Ουάιτ, κύριε δήμαρχε», είπε λίγο διστακτικά ο Α. Ι., «εκτός από πληροφορίες για τη ζωή του, πρέπει να σας εξομολογηθώ πως αναζητώ ακόμη ένα πορτραίτο του ποιητή, μια φωτογραφία, έστω ένα σκίτσο του. Θα σας φανεί πολύ παράξενο αν σας πω πως δεν γνωρίζουμε πώς ήταν το πρόσωπό του. Αν βρείτε κάτι, ειδοποιήστε την πρεσβεία μας στο Λονδίνο. Θα σας είμαι ευγνώμων».

Ο ήλιος κόντευε να δύσει, όταν οι δυο Έλληνες πήραν το τραίνο για το Λονδίνο. Είχαν πέσει και οι δυο σε περιουλλογή. Αργότερα, μέσα στη μοναξιά του βαγονιού, ο Α. Ι. σιγομουρμούρισε κάποιους στίχους από τις Ωδές* του Ανδρέα Κάλβου, προσπαθώντας να σκιτσάρει με τις λέξεις ένα χαμένο πρόσωπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Ούγο

Εκατόν δώδεκα χρόνια πριν. Καλοκαίρι του 1812. Ο στρατός του Ναπολέοντα βαδίζει προς τη Μόσχα. Πάνω από πεντακόσιες χιλιάδες άνδρες αποτελούν τη μεγάλη στρατιά, ενώ τίποτα δεν φαίνεται πως μπορεί να αντισταθεί στον αυτοκράτορα που έχει ανάψει φωτιές σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Στο αντίπαλο στρατόπεδο, ο μονόφθαλμος γερο-στρατηγός Μιχαήλ Κουτούζωφ στήνει τους στρατιώτες του στη νοτιοανατολική όχθη του ποταμού Δνείπερου. Απέναντί του παρατάσσεται η ανίκητη στρατιά του Γάλλου αυτοκράτορα. Η σύγκρουση που ακολουθεί δεν βγάζει νικητή. Το ίδιο θα συμβεί λίγες ημέρες αργότερα στο Μποροντίνο. Οι απώλειες είναι μεγάλες και από τις δυο πλευρές, πολύ περισσότερες για τους Ρώσους που υποχωρούν προς τη Μόσχα χωρίς να δώσουν άλλη μάχη, σέρνοντας τη στρατιά του Ναπολέοντα στο βάθος της ρωσικής ενδοχώρας, ροκανίζοντας συγχρόνως το καλοκαίρι του. Ο αυτοκράτορας δεν έχει ακόμα καταλάβει πως τα όπλα του γερο-στρατηγού δεν είναι τα κανόνια και τα τουφέκια. Στα μέσα του Σεπτέμβρη, ο γαλλικός στρατός φτάνει σούρουπο στην έρημη και βουβή Μόσχα, στην Αγία Πόλη. Την άλλη μέρα αντικρίζει τα αποκαΐδια της πόλης-μάνας των Ρώσων. Ο νικητής Ναπολέων βρίσκεται στην καρδιά του αρκτικού λαβύρινθου. Σε λίγο θα ακολουθήσει ο πρώιμος ρώσικος χειμώνας. Όταν λίγες εβδομάδες αργότερα σκέφτεται πως πρέπει να ξαναβγει, είναι ήδη πολύ αργά.

Ο νεαρός που στάθηκε απέναντι στον Ούγο Φόσκολο* εκείνο το φθινοπωρινό απομεινόμερο είχε μόλις κλείσει τα είκοσι χρόνια του και έδειχνε, έτσι αδύνατος που ήταν, περισσότερο έφηβος παρά άντρας. Είχε ύψος κάτι λιγότερο από ένα και εβδομήντα εκατοστά και το πρόσωπό του είχε λεπτά χαρακτηριστικά. Κυριαρχούσε σ' αυτό μια λεπτή και ελαφρώς κυρτή μύτη. Το καθαρό ανοιχτόχρωμο δέρμα του, όπως και τα μακριά, ντελικάτα δάχτυλά του με τα περιποιημένα νύχια, δήλωναν άνθρωπο του γραφείου και όχι του δρόμου, ενώ τα μαύρα μαλλιά και τα σκουρόχρωμα μάτια του έρχονταν σε γλυκιά αντίθεση με τα κατακόκκινα χείλη του. Όση ώρα τριγύριζε ολόγυρά του ο μεγάλος ποιητής, διαβάζοντας τη συστατική επιστολή που μόλις του είχε παραδώσει, έδειχνε να μην ανασαίνει και, όταν ο Φόσκολο κατέβασε την επιστολή από τα μάτια του και τον κοίταξε με περιέργεια από την κορυφή μέχρι τα νύχια, σαν να είχε μπροστά του κάποιο αντικείμενο που το επεξεργαζόταν προκειμένου να διαπραγματευτεί στη συνέχεια την τιμή του, ο νεαρός πήρε βαθιά ανάσα.

«Όστε ονομάζεσαι Ανδρέας Κάλβος», του είπε με τη βροντερή και επιβλητική φωνή του.

«Μάλιστα, κύριε», απάντησε δειλά ο νεαρός.

«Και είσαι από τη Ζάκυνθο;»

«Από το Τζάντε, κύριε, ναι».

«Και ξέρεις γράμματα;»

«Όχι όσα θα ήθελα», απάντησε ταπεινά.

«Εδώ δεν λέει πόσα θα ήθελες», παρατήρησε ο Φόσκολο κουνώντας αυστηρά την επιστολή μπροστά στη μύτη του. «Εδώ λέει πως είσαι πολύ καλός στα μαθηματικά, στα λατινικά και στις γλώσσες».

Έκανε μια μικρή παύση κι έπειτα συνέχισε.

«Ποιες γλώσσες γνωρίζεις;»

«Ιταλικά, αρκετά γαλλικά, πολύ λίγα αγγλικά, και ελληνικά, κύριε. Καλύτερα απ' όλα έχω τα ιταλικά».

«Ωραία, πολύ ωραία».

«Δεν είναι και τίποτα σπουδαίο, κύριε».

«Άκου να σου πω», είπε ο Φόσκολο υψώνοντας τη φωνή του. «Όταν κατέχεις κάτι, θα θεωρείς πως είναι σπουδαίο. Οι ταπεινοί τύποι εμένα δεν μου αρέσουν. Είσαι σπουδαίος ή δεν είσαι;»

«Δεν είμαι, κύριε».

«Ε! από αυτή τη στιγμή θα είσαι. Εγώ θέλω κοντά μου μόνο σπουδαίους ανθρώπους. Πόσων ετών είσαι;»

«Είκοσι, κύριε».

«Άκουσε, κύριε των είκοσι ετών. Ο πατέρας σου τράβηξε το δρόμο του και η μάνα σου χάθηκε από τη ζωή σου εδώ και δέκα χρόνια. Έτσι λέει η επιστολή που σε συνοδεύει. Από σήμερα θα είσαι και πατέρας και μάνα του εαυτού σου».

«Μάλιστα, κύριε».

«Και τέρμα τα *μάλιστα, κύριε*. Ο υπηρέτης μου λέει *μάλιστα, κύριε*».

«Μάλιστα».

«Ούγο με λένε».

«Μάλιστα, Ούγο».

«Καλώς ήρθες, πατριώτη», είπε γελώντας ο ποιητής, αλλάζοντας απότομα ύφος, και τον έπιασε σφιχτά από τους ώμους.

Μεμιάς η αυστηρότητα του Φόσκολο εξαφανίστηκε, και ο νεαρός είδε απέναντί του, σαν να ξεθόλωσε ξαφνικά το μάτι του, έναν χαμογελαστό άντρα στο δικό του ύψος, αν και με τα σγουρά, ολόκκόκινα και ανάκατα μαλλιά του έδειχνε λίγο πιο ψηλός, με ένα κορμί τόσο δυνατό που, αν δεν παρατηρούσες τα ολοκάθαρα χέρια του, θα έλεγες πως είναι χειρώνακτας ή πολεμιστής, με ένα θώρακα προκλητικά ευρύ, προνομιακό στόχο για σπαθί ή σφαίρα, με χείλη σαρκώδη, φιλήδονα, γεμάτα αίμα, με μάτια γαλανά που πέταγαν αστραπές, με βαθουλωτά μάγουλα που αναδείκνυαν μια λε-

πτή και αρκετά μεγάλη μύτη και που μέσα από τις πολλές μεταμορφώσεις του, τις οποίες θα γνώριζε στη συνέχεια πολύ καλά, του έδινε, από την πρώτη στιγμή της γνωριμίας τους, το πρώτο μάθημα αυτοπεποίθησης.

«Λορέντζο», τον άκουσε να βάζει μια φωνή που δεν ήταν λιγότερο επιβλητική από την εικόνα του.

Στη στιγμή εμφανίστηκε ο υπηρέτης που είχε συνοδεύσει τον Ανδρέα στο σαλόνι και στάθηκε προσοχή μπροστά τους.

«Σι, σινιόρ».

Ο Ούγο κοίταξε με νόημα τον Ανδρέα.

«Στρώσε το τραπέζι για τον κύριο. Έρχεται από μακριά».

«Σι, σινιόρ», απάντησε και έκανε να φύγει.

«Α!...»

«Σι, σινιόρ».

«Από το καλό κρασί».

«Σι, σινιόρ».

«Και κάτι ακόμη...»

«Σι, σινιόρ».

«Δυο σερβίτσια στο τραπέζι. Θα τοιμήσω κι εγώ κάτι».

«Σι, σινιόρ».

«Φώναξέ μας όταν όλα θα είναι έτοιμα».

«Σι, σινιόρ».

Ο «Σι σινιόρ» έφυγε και έμειναν οι δυο τους. Για λίγα δευτερόλεπτα κανείς δεν μίλησε. Μα σαν κάτι να άστραψε στο νου του Φόσκολο που, όπως έδειχνε, δεν έμενε περισσότερο από λίγα δευτερόλεπτα αδρανής. Κινήθηκε προς μια πόρτα δίπλα στο σαλόνι και την άνοιξε. Ο Ανδρέας τον ακολούθησε μηχανικά. Πέρασαν σ' ένα μικρό δωμάτιο με βιβλιοθήκες ολόγυρα στους τοίχους και ένα όμορφο σκαλιστό γραφείο καταμεσής.

«Λατινικά γνωρίζεις;» τον ρώτησε.

«Αρκετά καλά».

«Πολύ καλά, δηλαδή».

«Πολύ καλά», απάντησε δειλά ο Ανδρέας.

«Όπως ξέρεις, αναζητώ έναν δάσκαλο ο οποίος θα επιβλέπει τον ανιψιό μου, Στέφανο Βούλτσο* τον λένε, που μόλις ήρθε από τη Ζάκυνθο και βρίσκεται για λίγες ημέρες στο Λιβόρνο. Ο Στεφανίνο, έτσι τον λέμε εμείς χαϊδευτικά, είναι δεκαέξι ετών και πρέπει να προετοιμαστεί, προκειμένου να τον δεχτούν στη Νομική σχολή της Παβίας. Αν μπορείς να τον βοηθήσεις στα λατινικά και στα ιταλικά, θα αναλάβεις την εκπαίδευσή του και θα παίρνεις τρία τσεκίνια το μήνα. Εννοείται πως θα ζεις εδώ, μαζί μας».

«Δεν έχω ξανακάνει αυτή τη δουλειά».

«Δεν θα τα καταφέρεις;»

«Θα προσπαθήσω».

«Καλός θα είσαι τότε».

Ο Ούγο προχώρησε στη μέση του δωματίου.

«Εδώ μπορείς να διαβάζεις τις ελεύθερες ώρες σου, αρκεί να μην παίρνεις τα βιβλία μου μαζί σου και να μην μπερδεύεσαι στα πόδια μου».

Ένα διακριτικό βήξιμο ακούστηκε από τη μεριά της πόρτας. Ο Ούγο γύρισε.

«Τι συμβαίνει, Λορέντζο;»

«Τα σερβίτσια στο τραπέζι θα γίνουν τρία, σινιόρ».

«Ήρθε πάλι;»

«Μάλιστα, σινιόρ».

«Και δεν μηχανεύτηκες κάτι;»

«Δεν είναι αυτή η δουλειά μου, σινιόρ».

«Και πού βρίσκεται τώρα;»

«Της είπα πως έχετε επισκέψεις και την πέρασα στην τραπεζαρία. Της πρόσφερα ένα απεριτίφ. Έκανα καλά;»

«Έκανες πολύ καλά».

«Ευχαριστώ, σινιόρ».

Ο Λορέντζο έκανε μεταβολή και αποχώρησε. Ο Ανδρέας, που δεν καταλάβαινε και πολλά πράγματα, είπε διακριτικά στον Ού-